
Syntymästä kuolemaan, oikeudesta informaatioon

Ahti Saarenpää 60 vuotta

Toimituskunta

Aulis Aarnio

Urpo Kangas

Rauno Korhonen

Heikki E. S. Mattila

Tuulikki Mikkola

Tilausosoite

Suomalainen Lakimiesyhdistys

Kasarmikatu 23 A 17

00130 Helsinki

p. (09) 6120 300

f. (09) 604 668

sly@lakimies.org

www.lakimies.org

Kannen suunnittelu: Heikki Kalliomaa

© Suomalainen Lakimiesyhdistys ja kirjoittajat

ISSN 1458-0446

ISBN 951-855-264-9

Gummerus Kirjapaino Oy, Vaajakoski 2006

Sisällys

SIVIILIOIKEUS

<i>Aulis Aarnio</i> : Muisteluksia matkan varrelta	9
<i>Aulis Aarnio</i> : Tekijänoikeudet ja perustuslaki	13
<i>Markku Helin</i> : Sukupolvien väliset eturistiriidat perheoikeudessa	27
<i>Urpo Kangas</i> : Jäämistöositus ja -erottelu, maksuväliintulo ja lesken suoja	43
<i>Asko Lehtonen</i> : Oikeuden saatavuudesta perheoikeudellisissa hakemusasioissa	63
<i>Tapani Lohi</i> : Ainoalle rintaperilliselle annettu lahja	85
<i>Heikki E. S. Mattila</i> : De Latinitate recentiorum doctrinarum ad iura hereditaria pertinentium	113
<i>Tuulikki Mikkola</i> : Kansainvälisen sääntelyn tehtävistä parisuhde- ja jäämistöoikeudessa	137
<i>Anna Mäki-Petäjä-Leinonen</i> : Vanhuuden ennakkointia – välineenä edunvalvontavaltuus	149
<i>Kari Nuotio</i> : Havaintoja holhousviranomaisen lupa-asiasa	169
<i>Désirée Söderlund</i> : Balzac, avioehto ja kosto	189
<i>Pekka Tuunainen</i> : Perinnöstä luopumisen pätemättömyys sekä vilpittömän mielen suoja	203
<i>Pertti Välimäki</i> : Perusasioita täytäntöönpanokiellosta korkeimmassa oikeudessa	225

OIKEUSINFORMATIIKKA

<i>Ari Koivumaa – Rauno Korhonen</i> : Ahti Saarenpää suomalaisen oikeusinformatiikan tienraivaajana	241
<i>Jon Bing</i> : Calculating the cases of the widow Brandt	255
<i>Peter Blume</i> : Fortiden, fremtiden og den personlige integritet	267
<i>Wolfgang Mincke</i> : Die Kohärenz juridischer Aussagen	287

<i>Tuomas Pöysti: Oikeudellisen tiedon niukkuus</i>	
ja henkilötietojen suoja	303
<i>Jari Råman: Yleislaki, yleiset opit ja vaikutusten arviointi –</i>	
ehdotuksia tietoturvallisuuden sääntelyn kehittämiseksi	329
<i>Dag Wiese Schartum: Om barns rett til personvern</i>	351
<i>Peter Seipel: Integritetsskydd och folkets röst</i>	367
<i>Annamari Turunen: Aineettomuus, oikeuksien hallinnointi</i>	
ja yhteiskäyttö	385
 <i>Ahti Saarenpään curriculum vitae ja valikoitu bibliografia</i>	 399
 <i>Kirjoittajat</i>	 401

Ahti Saarenpää suomalaisen oikeusinformatiikan tienraivaajana

JOHDANTO

Professori Ahti Saarenpää on energinen ja monesta asiasta kiinnostunut persoona, joka opettajana ja tutkijana liikkuu suvereenisti useiden eri oikeudenalojen alueella niin kansallisilla kuin kansainvälisillä foorumeilla. Toisille Ahti on tuttu perhe- ja jäämistöoikeuden tutkijana, toisille taas oikeusinformatiikan suomalaisena kehittäjänä. Onpa Ahti ehtinyt sanansa sanoa myös oikeusteoreettisissa piireissä, oikeustieteellisen koulutuksen kehittäjänä, oikeushallinnon opettajana Pohjois-Suomen tuomarikoulussa, eri ammattiryhmien kouluttajana, luottamustehtävissä Suomessa ja ulkomailla sekä monessa muussa toiminnassa. Joillekin Ahti on ehkä tutumpi ruokakulttuurin vaalijana ”rotissöörien” eli paistinkääntäjien parista.

Tämän kirjoittajat ovat tutustuneet Ahtiin 1980-luvun lopulla tullessaan opiskelemaan tuolloisen Lapin korkeakoulun oikeustieteiden osastoon. Samoihin aikoihin kirjoittajat tutustuivat myös oikeusinformatiikkaan nousevana oikeudenalana. Ahti Saarenpää oli Suomessa ensimmäisiä oikeustieteilijöitä, jotka havahtuivat viimeistään 1980-luvun alussa informaatio- ja viestintäteknologian nopeasti kasvavaan vaikutukseen oikeudellisessa elämässä ja yhteiskunnassa. Kerran kipinän saatuaan hän on varsinaisen perusalansa persoonallisuus-, perhe- ja jäämistöoikeuden ohella jatkanut määrätietoista työskentelyään oikeusinformatiikan vakiinnuttamiseksi ja kehittämiseksi. Yli kaksikymmenvuotisen työskentelyn tuloksena pitkälti Ahdin vaikutusta on se, että meillä on nykyään useita oikeusinformatiikasta väitelleitä tohtoreita ja ensimmäinen alan vakinainen professuuri¹ Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunnassa. Tiedekunnassa toimivat myös 1990-lu-

¹ Oikeusinformatiikan professuurin vakinaisen viran täyttö on tätä kirjoitettaessa parhailaan menossa. Hakijoita virkaan on yhdeksän, mikä sekín kertoo alan kehityksestä.

vun alussa perustettu oikeusinformatiikan instituutti sekä oikeusinformatiikan lehtori ja assistentti. Instituutissa työskentelee lisäksi tutkimussihteeri. Näidenkin taustalla on Ahdin sormenjäljet. Ahdin aherruksen myötä oikeusinformatiikka on tunnustetusti saanut tukevan jalansijan suomalaisessa oikeustieteessä.²

AHTI OIKEUSTIETEEN PARIIN

Ahti aloitti oikeustieteiden opintonsa Helsingin yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa 1960-luvun puolivälissä. Ilmeisesti pitkälti professori Aulis Aarnion innostamana ja jo opiskeluaikana tieteenteon kipinän saaneena Ahti työskenteli sittemmin Helsingin tiedekunnassa tutkimusapulaisena ja assistentin viroissa 1970-luvun alkupuoliskolla. Ahti oli myös mukana Aarnion oikeusteoreettisessa keskustelupiirissä, joka oli osaltaan tuottamassa suuren joukon nykyisiä oikeustieteen tohtoreita ja tällä hetkellä virassa olevia oikeustieteen professoreita. 1970-luvun jälkimmäisellä puoliskolla Ahti Saarenpää työskenteli myös Suomen Akatemian yhteiskuntatieteellisen toimikunnan tutkimusassistenttina.

Ahti väitteli huhtikuussa 1980 jäämistö-oikeudesta ja siirtyi jo seuraavana vuonna Rovaniemelle tuolloin vastikään perustetun Lapin korkeakoulun oikeustieteen osaston yksityisoikeuden professoriksi. Ahti olikin Rovaniemen oikeustieteen opinahjon ensimmäisiä opettajia ja on nyt ehtinyt vaikuttaa Rovaniemellä jo neljännesvuosisadan.

Ahdin viran varsinainen ala on persoonallisuus-, perhe- ja jäämistöoikeus. Rovaniemelle siirtymisen aikoihin alkoi kuitenkin myös Ahdin kiinnostus oikeusinformatiikkaan, jota hän on ihailtavasti jaksanut ylläpitää oman ”leipätyönsä” ohella. Voidaan liioittelematta väittää, että Ahti Saarenpää on käytännössä parikymmentä vuotta tavallaan hoitanut kahta professuuria yhtä aikaa ja vieläpä varsin tuloksekkaasti.

² Oikeusinformatiikan aseman tunnustamisesta osoituksena ovat esim. kymmenet alan hakanat teoksessa *Encyclopaedia Iuridica Fennica* (EIF), osa VII, Oikeuden yleistieteet. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja. C-sarja n:o 30. Helsinki 1999 sekä oikeusinformatiikan mukanaolo teoksessa Urpo Kangas (toim.): *Oikeustiede Suomessa 1900–2000*. WSLT. Helsinki 1998, s. 211–220.

AHTI SAARENPÄÄ OIKEUSINFORMATIIKAN OPETUKSEN KEHITTÄJÄNÄ LAPIN YLIOPISTOSSA

Ahdin kertoman mukaan hänen innostuksensa oikeusinformatiikkaan lähti vähitellen liikkeelle 1980-luvun alkupuolella hänen seurattuaan kansainvälistä keskustelua ja osallistuttuaan ensimmäisiä kertoja vuosittaisiin pohjoismaisiin oikeusinformatiikan konferensseihin. Tuolloin Ahti vakuuttui oikeusinformatiikan tulevaisuuden merkityksestä ja tehtävistä.³ Aika oli myös otollinen, sillä Lapin uuden tiedekunnan opetusohjelmaa kehitettiin ja oikeusinformatiikan tapaisen uuden asian mukaan tuominen oli suhteellisen vaivatonta vailla perinteiden taakkaa.

Ahti Saarenpään tietävästi ensimmäisiä merkittäviä oikeusinformatiikkaa puoltavia puheenvuoroja oli artikkeli *Tarvitaanko oikeusinformatiikkaa?*, joka ilmestyi vuonna 1986 Lapin korkeakoulun oikeustieteiden osaston juhla kirjassa. Vastauksena jo tuolloin oli ahtimaiseen tyyliin, että ”oikeusinformatiikka on tarpeellista ja välttämätöntä siitä riippumatta, mitä nimikettä tutkimuksesta ja opetuksesta kulloinkin halutaan käyttää. Jos ja kun tuon nimikkeen käytöllä voidaan edistää uusia kysymyksenasetteluita ja lainopin suuntautumista eteenpäin, oikeusinformatiikka on tervetullut käsitteellinen lisä oikeustieteeseen ja oikeustieteelliseen koulutukseen. Yhteiskunnallisen tehtävänsä täyttääkseen oikeustieteen on tarkoin ja kriittisesti seurattava tekniikan kehitystä. Tämän tehtävän täyttämiseksi yhteiskunnan on puolestaan tarjottava oikeusinformatiikal-le riittävät välineet. Oikeustiede ei ole enää vain kirjasadonnainen tiede.”

Samassa artikkelissa Ahti Saarenpää myös painotti sitä, että teknisiä valmiuksia korostettaessa on kuitenkin muistettava teorian merkitys. Ahti katsoi, että oikeusinformatiikka on ja sen tulee olla kaikesta käytännönläheisyydestään huolimatta myös osa oikeusteoriaa. Tällä linjalla hän onkin pyssynyt johdonmukaisesti viimeiset kaksikymmentä vuotta, mikä käy ilmi konkreettisesti verrattaessa hänen ajatuksiaan Lapin yliopiston oikeustieteiden valintakoekirjanakin käytettävässä teoksessa olevan artikkelin *Oikeusinformatiikka*⁴ viimeisimpään versioon vuodelta 2005.

³ Ahti on kylläkin todennut, että oikeusinformatiikan opetuksen alkuvaiheita viivytti ja vaikeutti Suomessa osaltaan se, että hän tietystä vaiheessa seurasi pohjoismaita enemmän saksalaista oikeusinformatiikkaa, joka tuolloin eli eräänlaista lamavaihettaan. Näin Saarenpää, Ahti: *Oikeusinformatiikka*. Teoksessa Urpo Kangas (toim.): *Oikeustiede Suomessa 1900–2000*, 1998, s. 220.

⁴ Ks. Saarenpää, Ahti: *Oikeusinformatiikka*. Teoksessa Risto Haavisto (toim.) *Oikeusjärjestys 2000*, osa I. 4. täydennetty painos. Lapin yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja. Sarja C 39. Rovaniemi 2005.

Vuonna 1987 julkaistiin Lapin korkeakoulun Pohjoismaiden instituutin sarjassa *Juridica Lapponica* (nro III) oikeusinformatiikalle omistettu kolmi-kielinen teos, jossa Ahti Saarenpää kirjoittaa *Oikeusinformatiikan opetuksesta ja tutkimuksesta*. Tämän kirjoittajien aloittaessa tuohon aikaan opintojaan oli oikeusinformatiikka jo kiinteästi osa varanotaarin ja oikeustieteen kandidaatin opintojen pakollista sisältöä, jollaisena se jatkuvasti kehittyen on pysynyt näihin päiviin saakka. Vastaavalla tavalla oikeusinformatiikan merkitystä ei ole sisäistetty vieläkään kaikissa oikeustieteellistä opetusta antavissa yksiköissä lukuun ottamatta Vaasan yliopiston talousoikeuden laitosta, jossa oikeusinformatiikkaa pitkään harrastanut professori Asko Lehtonen vaikuttaa.

Pitkälti Ahti Saarenpään vaikutuksesta oikeusinformatiikka on siis kuulunut olennaisena osana oikeustieteellistä perustutkintoa Lapissa suorittavan opiskelijan koulutuksen sisältöön aina 1980-luvun puolivälistä lähtien. Jo useampi opiskelijapolvi on saanut Lapin yliopistosta oikeusinformatiikan perustaitonsa, mistä työmarkkinoilla on tullut vuosien varrella kiitosta. Nykyisellään Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunnassa oikeustieteiden maisterin ja oikeusnotaarin tutkintojen perusopintoihin kuuluu 7 opintopisteen laajuinen pakollinen opintojakso *Oikeusinformatiikan perusteet*. Opetus sisältää 20 tuntia luentoja, 12 tuntia verkkopohjaisia pienryhmäharjoituksia sekä laajahkon kirjallisuuskuulustelun. Tämän lisäksi tarjolla on kuusi täydentävää 6–10 opintopisteen laajuista opintojaksoa mm. informaatio- ja tietotekniikkaoikeudesta, viestintäoikeudesta, tietosuojasta ja tietoturvalisuudesta sekä sähköisestä asioinnista. Edelleen vuosittain pidetään oikeusinformatiikan syventävien opintojen tutkimusprojekti, jossa ajan saatossa kymmenet opiskelijat ovat laatineet oikeusinformatiivisen tutkielmansa.

Ahdin aloitteesta Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunnassa on järjestetty useana vuonna oikeusinformatiikan kesäkoulu yleensä englanninkielisenä. Kesäkoulun osanotto on ollut runsas, ja opiskelijat ovat voineet suorittaa perusopintojaksoon tai täydentäviin perusopintojaksoihin hyväksyttyjä opintoja. Oikeusinformatiikan kesäkoulussa on vierailut alan huippuja maailmalta, joista mainittakoon professorit Jon Bing, Peter Seipel, Wolfgang Kilian ja Peter Blume monen muun ohella.

AHTI SAARENPÄÄ SUOMALAISEN OIKEUSINFORMATIIKAN TEORIAN KEHITTÄJÄNÄ

Ahti Saarenpää on ollut 1960-luvun puolivälistä alkaneen oikeustieteellisen uransa aikana jatkuvasti kiinnostunut oikeusteoriasta, ja siinä oikeuden systematisoinnista sekä eri oikeudenalojen yleisten ja erityisten oppien kehittämisestä. Tämä näkyy nykyäänkin vahvasti hänen kirjallisessa tuotannossaan erityisesti oikeusinformatiikan ja henkilö- eli persoonallisuus oikeuden puolella. Ahti pitää oikeusteoriaa keskeisenä oikeusinformatiikan taustavaikuttajana.

Oikeusinformatiikan käsitteet ja oppiaineen sisäiset rakenteet vaihtelevat hieman maittain, jopa pohjoismaiden sisällä. Oikeusinformatiikka (rättsinformatik, retsinformatikk, Rechtsinformatik, legal informatics) hakee kehityksensä varsinaiset alkujuuret toisen maailmansodan jälkeen alkaneesta tietotekniikan ja ensimmäisten tietokoneiden kehityksestä, johon liittyvät esiin nousseet oikeudelliset kysymykset mm. hallintoautomaation, tietokoneohjelmien tekijänoikeuden ja ensimmäisten laajojen henkilötietorekistereiden käyttöönoton osalta. Käsitteet ja käsitykset muuttuvat ajassa – tällä hetkellä Ahti määrittelee oikeusinformatiikan seuraavalla tavalla: ”Oikeusinformatiikka on oikeustieteellinen tutkimus- ja opetusala, jonka puitteissa tutkitaan ja opetetaan oikeuden ja informaation sekä oikeuden ja tietotekniikan välisiä suhteita eri muodoissaan samoin kuin niissä ilmeneviä oikeudellisia sääntely- ja tulkintakysymyksiä.”⁵

Ahti Saarenpää on kirjallisessa tuotannossaan erityisesti viime vuosina hakenut oikeusinformatiikalle ns. yleisiä ja erityisiä oppeja. Ahti on nähnyt oikeusinformatiikan vahvasti yhteiskunnan muutoksen tieteenä ja samalla myös kansainvälisenä oikeustieteenä. Kansainvälisten vaikutteiden ja oman ajatuskehittelynsä pohjalta Ahti katsoo *oikeusinformatiikan yleisen osan* puitteissa tutkittavan ennen kaikkea verkkoyhteiskunnan oikeudellistumista, uutta informaatioinfrastruktuuria ja siihen liittyen informaation merkitystä yhteiskunnassa, uudistuvan oikeusvaltion informaationaalisia reunaeh-toja sekä lakimiesten ja yleisemmin lakimiesprofession ammattitaidolle verkkoyhteiskunnassa asetettavia vaatimuksia.⁶

Niin ikään Ahdin jaottelussa, joka on myös pohjana Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunnan oikeusinformatiikan opetuksessa⁷, *oikeusinforma-*

⁵ Saarenpää, *Oikeusinformatiikka* (2005), s. 1.

⁶ Ks. näistä lähemmin Saarenpää, *Oikeusinformatiikka* (2005), s. 17–30.

⁷ Ks. Lapin yliopiston oikeustieteiden opinto-opas 2006–2007. Lapin yliopistopaino 2006, s. 53.

tiikan erityinen osa jaetaan neljään tutkimusalaan: 1) oikeudellinen tietojenkäsittely, 2) oikeudellisen informaation tutkimus, 3) informaatio-oikeus sekä 4) tietotekniikka-oikeus. Näistä kaksi jälkimmäistä limittyvät nykyisellään pitkälti yhteen. Kansainvälisesti puhutaan IT-oikeudesta (Information Technology Law), joka meillä kattaisi tietotekniikka-oikeuden alueen, mutta sisältää paljon informaatio-oikeudellista ainesta. Yhä yleisemmin puhutaan myös ICT-law-käsitteestä (Information and Communication Technology Law), jossa painotetaan viestinnän roolin kasvavaa merkitystä.⁸

Yhtenä lempilapsena oikeusinformatiikan erityisen osan nelikentässä on Ahti Saarenpäällä ollut jo pitkään *informaatio-oikeus*, jonka merkitys on vuosi vuodelta myös itsenäisenä oikeudenalana ollut nousussa.⁹ Informaatio-oikeudella katsotaan tarkoitettavan oikeudenalaa, jonka puitteissa tutkitaan informaation tuottamisen, käsittelyn, välittämisen, markkinoinnin, suojaamisen ja säilyttämisen oikeudellista sääntelyä sekä sääntelyn tarvetta ja mahdollisuuksia. Suppeammin tarkasteltuna informaatio-oikeudella voidaan ymmärtää yksityisyyttä, julkisuutta, televiestintää sekä tietoturvaa tarkastelevaa oikeudenalaa. Ahti Saarenpään tuotannossa ja opetustoiminnassa voi-kin nähdä selkeän painottumisen mm. yksityisyyttä, tietosuojaa ja tietoturvallisuutta koskeviin oikeudellisiin kysymyksiin.¹⁰

Edelleen yhtenä keskeisenä kiinnostuksen kohteena Ahti Saarenpäällä on oikeudelliseen informaatioon liittyvät kysymykset kehittyvässä oikeusvaltiossa. Ahti on puhunut ja kirjoittanut *oikeudellisen tietohuollon* ja *oikeudellisten perustietovarantojen* merkityksestä. Tällöin mielessä tulisi Ahdin mukaan jatkuvasti pitää verkkoyhteiskunnan oikeudellisen perustietovarannon kehittämisen ja ylläpidon keskeiset periaatteet eli vaatimukset oikeudellisen informaation saatavuudesta, tavoitettavuudesta, oikeellisuudesta, ymmärrettävyydestä, käytettävyydestä ja halpuudesta.

Myös oikeudellisen koulutuksen kehittäminen on pitkään ollut huolena Ahti Saarenpään toiminnassa. Tällöin hän on painottanut *lakimiehen ammatillisen perusmetodin* tärkeyttä. Hyvän lakimiehen perusmetodeihin Ahti on

⁸ Erityisen osan yksityiskohtaisemmasta sisällöstä, johon tässä artikkelissa ei voida mennä, ks. Saarenpää, *Oikeusinformatiikka* (2005), s. 30–86.

⁹ Tämä näkyy siinäkin, että Ahdin ”opetuslapsista” OTT Tuomas Pöysti ja OTT Rauno Korhonen ovat kumpikin väitelleet juuri informaatio-oikeudesta.

¹⁰ Tässä yhteydessä on hyvä mainita, että Ahti oli 1990-luvun puolivälissä mukana ensimmäisen tietosuojalakimme eli henkilörekisterilain uudistusta pohtineessa henkilötietotoimikunnassa. Toimikunnan työn tuloksena säädettiin nykyinen henkilötietolaki vuonna 1999. Nykyisellään Ahti toimii tietosuojalautakunnan varapuheenjohtajana.

katsonut väistämättä kuuluvan ainakin seuraavat keskeiset elementit: oikeuslähdeoppi, informaatiolähdeoppi, yleiset opit, oikeusteiden tuntemus, tulkintataito, justifiointitaito, viestintävalmiudet, oikeustieteen tuntemus, ammattietiikka sekä perustellun epäilyn vaatimus.¹¹ Kirjoituksissaan ja ope-
tussessaan Ahti on näistä osatekijöistä erityisesti nostanut esille *informaa-
tiolähdeopin* eli opin oikeudellisten informaatiolähteiden optimaalisesta sisällöstä ja käytöstä. Informaatiolähdeoppi ohjaa oikeuslähteille ja niitä oi-
kein käyttämään. Ahti jakaa informaatiolähdeopin muodolliseen ja mate-
riaaliseen osaan.¹² Oikeudellinen informaatiolähdeoppi on keskeinen alue
oikeusinformatiikassa.

AHTI SAARENPÄÄ OIKEUSINFORMATIIKAN POHJOISMAISISSA YHTEYKSISSÄ

Ahti Saarenpää on usein oppilailleen muistellut ensiaskeleitaan oikeusinfor-
matiikan pohjoismaisessa tiedeyhteisössä. Hän oli saanut Aulis Aarniolta
vihjeen pohjoismaisesta oikeusinformatiikan alan tapaamisesta. Lounaalla
hän suomalaiskansalliseen tapaan hakeutui istumaan hieman syrjemmälle
kahden hengen pöytään. Saman tien kuitenkin hänen pöytänsä pyörähti ereh-
dyttävästi Kari Suomalaisen Mustahattuista miestä muistuttava hahmo. Tämä
herrasmies alkoi pyöreällä eteläisen norjan nuotilla tentata, mistä vieras mies
oli kotoisin ja mitä hän ajatteli oikeusinformatiikasta. Siinä nuori suomalai-
nen oikeustieteen professori sai otsa hiessä käydä keskustelua ruotsin kielen
sanoja muistellen ja yrittäen parhaansa mukaan ymmärtää pöytäkumppa-
ninsa kysymykset. Jälkikäteen oli turha kysyä, mitä lounaalla oli tarjottu,
vaikka Ahti aina muutoin hyvän ruuan ystävänä tarkasti aterioiden ruoka- ja
viinilistat merkille paneekin. Tuo hahmo muodostui sittemmin Ahdille tu-
tumpaankin tutummaksi henkilökohtaiseksi ystäväksi ja yhteistyökump-
paniksi. Kyseessä oli tietenkin Oslon yliopiston oikeusinformatiikan profes-
sori Jon Bing, yksi oikeusinformatiikan pioneereista ja suurista hahmoista –

¹¹ Ks. tästä esim. Saarenpää, Ahti: Kadonneet systeemit. Teoksessa Juha Häyhä (toim.): Minun metodini. WSLT. Helsinki 1997, s. 261–278.

¹² Informaatiolähdeopista ks. Saarenpää, Ahti: Oikeudellinen informaatio. Lapin yliopiston oikeusinformatiikan instituutin verkkosivuilla <http://www.ulapland.fi/home/oiffi/julkaisut> jaksossa 6 tai Saarenpää, Ahti: Oikeudellinen informaatiolähdeoppi. Teoksessa EIF. Osa VII, Oikeuden yleistieteet, 1999, s. 545–554.

niin fyysisesti kuin henkisestikin. Sama tuskainen tunne on tullut tutuksi monelle muullekin oikeusinformatiikan suomalaiselle tutkijalle, joka on löytänyt tiensä oikeusinformatiikan pohjoismaisiin piireihin ja on saanut keskustelukumppanikseen norjalaisen tai ”pahimmassa” tapauksessa tanskalaisen kollegan, esimerkiksi Kööpenhaminan yliopiston oikeusinformatiikan professorin Peter Blumen. Oikeustieteellisen tradition mukaisesti oikeusinformatiikan pohjoismaisten konferenssien, seminaarien, kokousten ja niin virallisten kuin epävirallistenkin tapaamisten kieliä ovat skandinaaviset kielet ruotsi, norja ja tanska. Se on edelleen luonteva ratkaisu ja perusteltu ratkaisu jopa teknologisesti suuntautuneen oikeusinformatiikan alalla. Ja Ahdin kertomuksen opetus on selvä: pieni hikoilu on vaivan arvoista. Tuloksena on vähintään avartava keskustelu ja parhaassa tapauksessa vuosikymmenien ystävyys- ja yhteistyösuhde.

Siitä, mikä tapahtuma aloitti oikeusinformatiikan pohjoismaisten konferenssien sarjan, on jouduttu jopa kiistelemään. Oliko se vuoden 1985 seminaari Oslossa vai Peter Seipelin jo aiemmin isännöimä kokous Mariefredissä, Tukholman lähistöllä? Ruotsalaisten mielestä Mariefredin kokous oli ensimmäinen, kun taas norjalaiset aloittivat laskemisen Oslon seminaarista. Joinakin vuosina tämä aiheutti ongelmia konferenssin numeroinnissa. Nyt numeroinnista on kuitenkin päästy sopimukseen, ja tänä vuonna järjestetään jo 22. oikeusinformatiikan pohjoismainen konferenssi, tällä kertaa Kööpenhaminassa. Tämä vuotuinen konferenssi on erinomainen esimerkki oikeusinformatiikan vahvasta tutkimusperinteestä Pohjoismaissa. Konferenssi on jo yli kahdenkymmenen vuoden ajan koonnut tutkijat ja käytännön lakimiehet yhteen keskustelemaan oikeudellista informaatiota ja informaatio-oikeutta koskevista ajankohtaisista kysymyksistä. Tänäkin vuonna esiintyjäjoukon ytimen muodostivat professorit Jon Bing, Peter Blume, Peter Seipel ja Ahti Saarenpää. Toki joukkoon voisi lisätä myös muita ansioituneita tutkijoita, mutta jo tuo ydinjoukko kertoo, miten vahva asema oikeusinformatiikan tutkimuksella on nimenomaan Pohjoismaissa. Kaikki mainitut professorit tunnustetaan maailmanlaajuisesti oikeusinformatiikan ja informaatio-oikeuden tutkimuksen merkkihahmoiksi. Esimerkiksi Peter Seipelin uraa uurtava väitöskirja *Computing Law* määritteli vuonna 1977 tämän uuden oikeustieteellisen tutkimusalueen ja sen keskeiset tutkimuskohteet. Unohtamatta muita pioneereja, kuten amerikkalaista Lee Loevingeria, voidaan epäilemättä todeta, että oikeusinformatiikalla tieteenalana on vankat juuret pohjoismaisessa oikeustieteessä. Ahti Saarenpää on ollut omalla merkittävällä tieteellisellä panoksellaan kasvattamassa näistä juurista uutta oikeustieteellistä tieteen-

alaa, jonka merkitys on viimeaikaisen informaatio- ja verkkoyhteiskuntakehityksen myötä vain entisestään kasvanut.

Oikeusinformatiikan pohjoismainen perheyhteys on vahva. Konferenssin ohella julkaistaan vuosittain samaa teemaa sivuten oikeusinformatiikan pohjoismainen vuosikirja, jonka ensimmäinen numero ilmestyi jo vuonna 1984 nuorten tutkijoiden Cecilia Magnussonin ja Olav Torvundin toimittamana. Nyt Cecilia Magnusson toimii Tukholman yliopiston oikeusinformatiikan instituutin johtajana ja Olav Torvund Oslon yliopiston oikeusinformatiikan instituutin johtajana. Tämä on oiva näyttö sen työn hedelmistä, jota pohjoismaisen oikeusinformatiikan puitteissa on nuorten tutkijoiden eteen tehty. Jälkikasvusta on pidetty systemaattisesti huolta. Yksi keskeinen työkalu tässä työssä on ollut oikeusinformatiikan pohjoismainen tutkijaverkosto. Tämä vuonna 1994 Lapin ja Tukholman yliopistojen oikeusinformatiikan instituuttien aloitteesta koottu verkosto on pyrkinyt tarjoamaan konferenssia epävirallisemman ja vapaamuotoisemman foorumin väitöskirjantekijöille esitellä omia tutkimustöitään niin nuoremmille kuin kokeneemmillekin kollegoille sekä kommentteja että kritiikkiä varten. Yhteistyömuoto osoittautui alusta alkaen tarpeelliseksi, ja se on toiminut esikuvana muiden oikeudenalojen vastaaville verkostoille.

Vastuussa pohjoismaisen konferenssin järjestämisestä ja vuosikirjan toimittamisesta ovat vuorovuosin tiedeyhteisöt Suomessa, Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa. Järjestelyt hoidetaan tiiviissä yhteistyössä käytännön lakimiesten kanssa. Tieteen ja käytännön vuorovaikutus on ollut oikeusinformatiikan opetukselle ja tutkimukselle ominaista, onhan kyse alueesta, jolla on paitsi vahva teoreettinen sisältö myös erityisen suuri käytännön merkitys. Suomessa vastuu konferenssista ja vuosikirjasta on luonnollisesti ollut Lapin yliopiston oikeusinformatiikan instituutilla sen perustamisen jälkeen, mutta mukaan järjestelyihin on mielellään otettu myös muut suomalaiset tiedeyhteisöt ja käytännön edustajat mm. Suomen IT-oikeudellisen (aiemmin atk-oikeudellisen) yhdistyksen puitteissa. Ensimmäinen suomalaisten järjestämä konferenssi pidettiin Hanasaaressa (1987), toinen Kittilän Levillä (1991/92), kolmas Turussa (1995), neljäs Rovaniemellä (1999) ja viides Helsingissä (2003). Ahdin panos on näiden kaikkien aikaansaamisessa ja läpiviennissä ollut vahva. Hän on jaksanut uskoa siihen, että Suomen on erinomaisen tärkeää pysyä mukana oikeusinformatiikan pohjoismaisessa perheyhteudessa, vaikka suomalaistenkin oikeusinformatiikan tutkijoiden yhteistyösuhteet ovat tänä päivänä kansainvälisiä, jopa globaaleja.

AHTI SAARENPÄÄN MUUT KANSAINVÄLISET YHTEYDET

Ahti Saarenpään tieteellinen aktiivisuus ei ole rajoittunut vain Suomeen tai Pohjoismaihin. Opettajana hän on aina pyrkinyt tuomaan esiin sen, ettemme voi tehdä oikeustieteen tutkimusta tuntematta ulkomaista tutkimusta. Jo gradun tekijät on ohjattu tutustumaan vähintään pohjoismaiseen oikeuskirjallisuuteen. Ahdin ohje onkin ollut, ettei oikeustieteen tutkielmaa voi tehdä tuntematta sitä, miten tutkittu asia on säännelty muissa Pohjoismaissa. Väitöskirjan tekijät taas on patistettu kehittämän kielitaitoaan ja tekemään tutkimustaan ulkomaisessa yliopistossa sekä esittelemään tutkimustensa tuloksia kansainvälisissä seminaareissa. Oikeusinformatiikan nuorille tutkijoille ovatkin tulleet tutuiksi Tukholman ja Oslon oikeusinformatiikan instituutit mainioine kirjastoineen ja myös monet muut eurooppalaiset alan tutkimuslaitokset.

Ahti itse on tehnyt työtään opettamansa mukaisesti. Hänen tutkimuksilleen on ominaista vahva kansainvälisyys. Oikeusinformatiikan alalla tämä toki on paljon välttämättömämpää kuin monilla muilla oikeudenaloilla, mutta sama kansainvälinen linja näkyy myös Ahdin muissa töissä niin persoonallisuus-, perhe- kuin jäämistöoikeudenkin alalla. Hän seuraa herkeämättä alansa keskeistä ulkomaista tutkimusta, osallistuu kansainvälisiin tieteellisiin tapaamisiin, työskentelee kansainvälisissä projekteissa, kirjoittaa ulkomaisiin julkaisuihin ja käy luennoimassa ja opettamassa ulkomailla. Luotettavaa tilastollista selvitystä Ahdin julkaisuista on vaikea tehdä, niin monimuotoisesti ja monilla foorumeilla hän tutkimustyötään tekee, mutta joka tapauksessa voidaan sanoa, että merkittävä osa hänen kirjoituksistaan on ilmestynyt muilla kielillä kuin suomeksi. Ruotsin ja englannin lisäksi niitä on julkaistu ainakin viroksi, saksaksi, ranskaksi, espanjaksi ja venäjäksi.

Kaikkia Ahdin kansainvälisiä yhteyksiä ei ole mahdollista tässä tuoda julki, ja tuskin hän itsekään kaikkia pystyisi listaamaan. Jos tätä toimintaa haluaa luonnehtia lyhyesti, niin ehkä leimallisinta Ahdin kansainvälisellekin työskentelylle on ollut tinkimättömyys. Hän panostaa sataprosenttisesti jokaiseen kirjoitukseensa, esitelmäänsä ja luentoonsa, pidettiinpä tai julkaistiinpa se millä foorumilla tahansa. Sama koskee valmistautumista tapaamisiin ja keskusteluihin. Jokainen puheenvuoro on tarkkaan mietitty ja sisältää yleensä aina jotakin sellaista, joka saa muut heräämään ja katsomaan keskustelun kohteena olevaa asiaa kokonaan toisesta näkökulmasta. Vähäisiä eivät ole ne kerrat, jolloin joku kuulijakunnasta on esityksen jälkeen tullut

Ahdin kanssa keskustelemaan ja kertomaan, miten hän havahtui huomamaan aivan uusia vivahteita tutkimuskohteessaan. Asiat, jotka olivat tuntuneet turhankin tutuilta ja tutkituilta, näyttäytyivät toisessa valossa. Loistavan esiintymistaitonsa ja perinpohjaisten papereidensa ansiosta Ahti onkin suosittu esitelmöitsijä myös kansainvälisillä foorumeilla. Vieras kieli tai edes takelteleva tulkki ei onnistu hänen valovoimaansa vähentämään. Nekin kerat, kun hän on joutunut pitämään esitelmänsä tai luentonsa ummikkoyleisölle tulkki vierellään, hän on vienyt läpi ammattitaidolla. Loistavia esityksiä täydentävät yleensä vielä laajat, värikkäät ja ajatuksia herättävät kalvosarjat.

Varmasti yksi merkittävimmistä askelista Ahdin kansainvälisellä tutkijanuralla on ollut jäsenyys Euroopan komission DG XIII:n Legal Advisory Boardissa eli LABissa. Tämä asiantuntijaelin pääsi tutustumaan EU:n uusiin lainsäädäntöhankkeisiin informaatio- ja tietotekniikka-oikeuden alalla ja lausumaan niistä asiantuntevan mielipiteensä. LABissa kohtasivat toisensa EU-maiden johtavat oikeusinformatiikan ja informaatio-oikeuden asiantuntijat, mukana itseoikeutetusti myös Norjan Jon Bing. Tästä asiantuntijoiden ryhmästä juontavat juurensa monet Ahdin yhteistyösuhteet, ja löytyneepä esimerkiksi yhteiseurooppalaisten ENLIST- ja EULISP-hankkeiden taustalta samoja hahmoja.

Ahti Saarenpään aktiivisuus ei ole kuitenkaan rajoittunut EU:n alueelle. Hän on tehnyt merkittävää työtä oikeusinformatiikan ja muunkin oikeustieteen tutkimus- ja opetusyhteistyön kehittämisessä niin idässä kuin lännessä. Ahti oli mukana mm. siinä Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunnan delegaatiossa, joka kävi käynnistämässä yhteistyötä Murmanskin oikeustieteellisten yksiköiden kanssa, ja häneltä löytyy tieteellisiä kontakteja aina Kiinaan ja Japaniin saakka. Lännen suunnalla Ahti on tehnyt merkittäviä aloitteita yhteistyössä espanjankielisten yliopistojen kanssa. Hän on useita kertoja jaksanut muistuttaa oppilaitaan espanjan kielen kasvavasta merkityksestä ja on uhannut itsekkin opettelevansa kielen. Tiivis yhteistyö Zaragozan ja Chilen yliopistojen kanssa on kantanut monia hedelmiä niin tutkimus- ja kehitysprojehtien kuin vaihtosopimusten muodossa. Chilen yliopisto on jo isännöinyt menestyksellisesti kahta Lapin yliopiston vaihto-opiskelijaa, ja kolmas jo odottaa lähtöään. Viimeisimpänä, mutta ei varmasti vähäisimpänä, voidaan mainita Ahdin aktiivisuus kansainvälisessä opettajavaihdossa, niin vaihto-opettajana kuin vaihtojen isäntänä. Jopa kiireisenä dekaanina hän ehti tehdä oman osuutensa oikeustieteen opettajien vaihtolukujen eteen.

AHTI SAARENPÄÄN OIKEUSINFORMATIIVISESTA TUOTANNOSTA

Ahdin laajaa tuotantoa on tämäntyyppisessä kirjoituksessa vaikea lähteä oikeusinformatiikankaan puolelta purkamaan seikkaperäisesti, koska sitä on ilmestynyt erityisesti artikkelitasolla viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana niin lukuisasti eri kielillä ja eri maissa. Tarkkaa bibliografiaa on jopa nykyistenkin tiedonhakumenetelmien avulla vaikea koota, koska kirjoituksia on julkaistu erityyppisissä julkaisuissa Pohjoismaiden lisäksi mm. englanninkielisissä, saksankielisissä ja espanjankielisissä maissa aina Etelä-Amerikkaa myöten. Jonkinlaisen kuvan Ahdin kirjallisesta toiminnasta sekä erityisesti kiinnostuksen kohteiden laajasta kirjosta pelkästään oikeusinformatiikan alalla antanee kuitenkin seuraava epätäydellinen ja ilman julkaisutietoja oleva kronologinen luettelo suomenkielisten kirjoitusten otsikoista vuosien varrelta:

- Oikeudellisten tietopankkien mahdollisuudet ja vaarat* (1985)
- Tarvitaanko oikeusinformatiikkaa* (1986)
- Oikeusinformatiikan opetus ja tutkimus* (1987)
- ATK ja yksilön oikeussuoja* (1987)
- Kenen lakikirja?* (1992)
- Oikeusinformatiikka tiedettä ja toimintaa* (1992)
- Oikeustieteen opinnot ja ammattitaito – Näkökohtia lakimieskoulutuksesta informaatioyhteiskunnassa* (1993)
- Tieto ja varasto. Oikeudellisen elämän tietotekniikkaa* (1994)
- Tieto ja suoja* (1994)
- Tieto, suoja ja byrokratia – näkökohtia suomalaisen tietosuojan kehityksestä ja tulkinnoista* (1995)
- Laatu ja viesti* (1995)
- Potilas, oikeus, ihminen – näkökohtia itsemääräämisoikeutemme suojausta* (1997)
- Oikeus viestinä ja viestintänä* (1999)
- Tietokoneen pelosta kyborgin tarpeisiin* (2000)
- Verkkoyhteiskunnan oikeutta – johdatusta aiheeseen* (2000)
- Teoskynnys, ymmärryskynnys, hyväksymiskynnys – Vähäisiä näkökohtia verkkoyhteiskunnan tekijänoikeudesta* (2001)
- Oikeus tietoon ja velvollisuus oikeudelliseen tietoon* (2001)
- Henkilötietojen suoja ja oikeusvaltio* (2001)

- Verkoissa, verkoista, verkkoihin – verkkoyhteiskunnan niukkenevaa oikeutta?* (2001)
- Tietoturva ja tietosuoja, identiteetin näkökulmasta* (2002)
- Oikeusvaltio ja verkkoyhteiskunta* (2002)
- Yksityisyys, yksityiselämä, yksilön suoja – yksityisyyden käsitteellistä kuvausta* (2002)
- Yksityisyyden suoja tietämättömyyden yhteiskunnan uteliaisuusympäristössä* (2004)
- Tietojenkäsittelystä läsnä-älyyn – katkelmia oikeusinformatiikan kehityksestä* (2005)
- Ihmiskäsitys ja laki* (2005)
- Miltä oikeus näyttää Bodomín jälkeen?* (2006)
- Informaativäki-valta* (2006)
- Oikeustieteellisen tutkielman kirjoittamisen peukalosääntöjä* (2006)
- Oikeusinformatiikka* (vuosittain laajennettu artikkeli aina vuodesta 1999 lähtien, uusin versio ilmestyy 2007)
- Henkilö- ja persoonallisuus-oikeus* (vuosittain laajennettu artikkeli vuodesta 2001 lähtien, uusin versio ilmestyy 2007)

AHTI OPETTAJANA JA PERSONANA

Ahti on luennoitsijana karismaattinen. Hänen välillä kulumikkaan kriittiset ja kuulijakuntaa herättelevät näkemyksensä harvoin jättävät ketään välinpitämättömäksi. Ajoittain Ahdin luennointi tuo mieleen sen, että minkä sananjulistajan kirkko onkaan menettänyt oikeustieteelle. Ihailla täytyy hänen kykyään jopa ilman muistiinpanoja luennoida tarvittaessa vaihtuvista aiheista erilaisille kuulijaryhmille suomeksi, englanniksi tai ruotsiksi. Esimerkiksi Pohjoismaisissa konferensseissa häntä kuunnellaan ja arvostetaan.

Ahdilla on kyky kerätä opetuslapsia ympärilleen. Persoonansa ja laaja-alaisen osaamisensa kautta hän on innostanut oikeustieteellisiin jatko-opintoihin eri oikeudenaloilla kymmenittäin vasta valmistuneita lakimiehiä ja myös pitkään käytännön työelämässä toimineita juristeja. Vaikka Ahti tunnetusti on aina menossa kotimaassa tai ulkomailla, on häneltä tarvittaessa löytynyt aikaa tutkimuksen ohjaukseen.

Vuosien varrella Ahdin oppii tuntemaan välittävänä ihmisenä, joka kylläkin osaa myös vaatia. Joku on joskus sanonut, että mikäli Ahti Saarenpää ei olisi, hänet pitäisi keksiä.